

Frivilligcentralerna*

Resultatredovisning

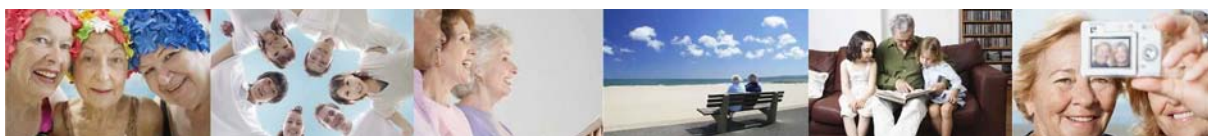
för 2008-2010

Fastställt 2011-01-31 av styrelsen för
Forum för frivilligt socialt arbete

Summering av projektet - i kortformat

- * Begreppet frivilligcentral är otydligt till både innehåll, driftsform och organisation, både inom frivilligcentralgruppen och i samhället i övrigt.
 - ❖ frivilligcentraler är en blandning av community center och volunteer center.
 - ❖ Svenska frivilligcentraler finns i tre standardtyper: typ A, B och C.
 - ❖ Frivilligcentralerna arbetar med utanförskapsfrågor på olika sätt:
 - välfärd (de levererar service)
 - demokrati (de bidrar till att göra medborgarna aktiva)
 - ekonomi (de erbjuder vägar till ett ökat deltagande)
 - samhälle (de bygger tillit och folkhälsa)
- * Det finns ett mycket stort kommunalt intresse för att organisera frivillighet i omsorgen, och tillväxten av kommunala frivilligcentraler har mångdubblats de senaste åren (från 130 till 558 st på fyra år). Många kommunala frivilligcentraler har två svårigheter:
 - ❖ Stuprörsfinansieringen gör att frivilligcentralens identitet hotas
 - ❖ Kommunens fokus på mätbarhet gör att frivilligcentralen får ett alltför smalt fokus.
- * 97 % av frivilligcentralerna önskar ett nationellt stöd. Detta stöd ska i första hand bidra med mötesplatser, kompetensutveckling och information.
- * Frivilligcentralerna kan fylla en mycket viktig roll framöver, men för att lyckas med det måste samhället möta fyra utmaningar:
 - ❖ Erbjuda frivilligcentralerna långsiktigt nationellt stöd.
 - ❖ Erbjuda frivilligcentralerna möjlighet att styra sin egen verksamhet – att vara egna juridiska personer
 - ❖ Erbjuda frivilligcentralerna möjligheten att arbeta brett när det gäller:
 - Generationsövergripande arbete
 - Verksamheter
 - Organisationsformer
- * Frivilligcentralerna ska samlas till en gemensam beslutskonferens i mars 2011. Då vill de fatta beslut om:
 - ❖ Vad vill frivilligcentraler gemensamt stå?
 - ❖ Vilken typ av nationellt stöd behöver frivilligcentralerna i framtiden?
 - ❖ Behöver frivilligcentralerna bild en nationell organisation?

Inledning

Projektet Stödstrukturer för frivilligcentraler fick medel av Socialdepartementet för att drivas under 2008-2010. Projektägare var Forum för frivilligt socialt arbete, och projektet drevs tillsammans med Stiftelsen Cesam och en erfaren praktiker från Frivilligcentralen i Norrköping.

Projektet hade som syfte var att erbjuda fler i befolkningen möjlighet att bli delaktig i frivilligt arbete, via frivilligcentraler. Projektet skulle också synliggöra vad som är unikt med frivilligcentralerna, och också skissa på en vidare utveckling. Projektet hade också i uppdrag skapa en nationell stödstruktur, samt ta fram en plan för hur detta skulle se ut i framtiden.

Projektmedlen har gett oss möjlighet att lära oss mer, kunna visa på utvecklingstendenser och lyfta fram både möjligheter och svårigheter för frivilligcentraler. Vi har samlat och spridit kunskaper, skrivit flera ansökningar för framtida stödfunktion. Olikskheterna mellan olika centraler var större än vad vi i inledningen hade förväntat oss, och arbetet med att enas om vad man vill att begreppet frivilligcentral ska vara, hur en nationell stödorganisation bör se ut och vad den ska leverera har varit en process och ett långsiktigt arbete som nu går in i ett slutskede. I slutet av mars 2011 genomför landets frivilligcentraler en beslutskonferens kring vad de vill och hur framtiden ska se ut.

Projektets lärdomar

Frivilligcentralerna kom till Sverige vid en tidpunkt när samhället började ifrågasätta och omvärdera en rad saker. Frivilligcentralerna blev därmed ett direkt svar på nya behov. Under 90-talskrisen började många i Sverige fråga sig om det enbart var de offentliga aktörerna som levererade den gemensamma välfärden, och om inte även ideella insatser var viktiga i sammanhanget. Samtidigt ökade mängden frivilliga i Sverige som ville göra en egen insats men som inte såg medlemskap i en organisation som en förutsättning för det. Samma tendenser kunde ses i de andra nordiska länderna, och i Norge,

Danmark och Sverige ledde ekonomisk kris, ökande välfärdsbehov, och en ny syn på frivilligt arbete till statliga satsningar på frivilligcentralsverksamheter.

Under några år i mitten av 1990-talet fanns ett nationellt ekonomiskt stöd för frivilligcentraler, som främst var inriktat på start av lokala frivilligcentraler. I samband med det tog en del samordnare

initiativ till lite erfarenhetsutbyte och metodarbete, men det var begränsat på grund av bristfälliga resurser. Efter några år upphörde statens stöd i Sverige, medan det åtminstone delvis fanns kvar i Norge och Danmark. Trots minskade ekonomiska resurser så fanns intresset för frivilligcentralverksamheter kvar och växte till även i Sverige. Utan nationellt stöd skulle utvecklingen under de följande åren präglas av en flora av lokala lösningar där varje frivilligcentral uppfann sina egna lösningar, och där redan existerande verksamheter fick mindre möjligheter till utveckling pga. avsaknad av gemensamma erfarenheter och beprövade lösningar. Samtidigt behandlades frivilligcentralerna ofta styvmoderligt lokalt och fick mycket begränsade möjligheter att utvecklas över tid.

Idag har frivilligcentralerna gått från att vara en närmast osynlig verksamhet på nationell nivå, till att vara en ”snackis” och ett hett och ibland ifrågasatt exempel på lokal verksamhet. Deras förhållningssätt och praktik är numera intressant, och i en mängd olika sammanhang hänvisar nationella företrädare till frivilligcentralerna.

Begreppet frivilligcentral

Begreppet frivilligcentral är idag otydligt till både innehåll, driftsform och organisation. Att alla utformat sin egen lösning innebär att olika lokala verksamheter anser att de äger begreppet och dess innehåll. De olika tolkningarna är en styrka men också en svårighet. Att verksamheterna är mångfacetterade, gräsrotsbaserade och utformade efter lokala behov är en enorm fördel. Men nackdelen är att frivilligcentraler är svåra att kommunicera på ett tydligt sätt, då alla anser att det är just det de själva gör som är kärnan i begreppet. Det samhälle som frivilligcentralerna började byggas inom var ett annat än det vi ser idag. Vi har sett radikala förändringar kring begrepp som frivillighet, välgörenhet, volontär och välfärd under de senare åren. I den situationen blir otydlighet kring vad frivilligcentralerna är och står för en svårighet. Utan en gemensam stark röst kan verksamheterna inte heller få den respekt eller de förutsättningar man behöver för utveckling.

Frivilligcentralerna har hittills inte förmått enas om en gemensam vision, eller formulering kring vad de är och står för trots att vi arbetat med frågan under hela projektiden. Processen är igång och frivilligcentraler från hela Sverige har inbjudits att samlas under 2011 för att diskutera frågan. Det är tydligt att de svenska frivilligcentralerna varierar en del, men att många av dem återkommande

beskriver sin verksamhet som att de skapar bärande relationer mellan människor, bygger tillit och folkhälsa och bidrar till socialt kapital i vårt samhälle.

Vad vet vi om frivilligcentraler idag?

Frivilligcentralerna i Sverige har i våra enkätundersökningar svarat att de anser att den verksamhet de bedriver hör hemma inom fyra områden; välfärd (de levererar service), demokrati (de bidrar till att göra medborgarna aktiva), ekonomi (de erbjuder vägar till ett ökat deltagande) och samhälle (de bygger

tillit och folkhälsa). Centralt är också att de hela tiden utgår från ett individuellt perspektiv snarare än en föreningsidé. I det vanliga föreningslivet samlas människor oftast runt en idé (nykterhet, fotboll, barnrättigheter etc.) och så utformar de aktiviteter för att arbeta med idén. I frivilligcentralerna utgår verksamheten istället från vad de deltagande och medverkande individerna vill göra. Just detta individfokus är sannolikt ett viktigt skäl till att forskningen hävdar att frivilligcentralerna är bättre än övrigt föreningsliv på att nå de 25 % av befolkningen som normalt sett inte är delar av civilsamhället.

Svenska frivilligcentraler är på många sätt en syntes av två olika internationella företeelser; volunteer center och community center. Ett volunteer center är internationellt en plats där man rekryterar och förmedlar frivilliga till handfast välfärdsarbete. Dessa center beskriver ofta om sin verksamhet som att alla som kommer dit bidrar, och att vi alla mår bra av att vi ger varandra stöd, man inte behöver vara medlem i centret för att vare sig delta eller bidra. Det andra begreppet, community center, poängterar att alla bidrar, att alla hjälper varandra och att man inte behöver vara medlem för deltagande. I ett community center ägnar man sig inte åt rekrytering och förmedling på samma sätt. Istället poängterar man att verksamheten är en lokal mötesplats där människor möts och löser gemensamma frågor och behov, och att den grundläggande logiken handlar om makten att förändra sitt eget liv, självhjälpsarbete och "empowerment".

Frivilligcentraler ser olika ut i Sverige, både genom hur de är organiserade och vilken verksamhet som bedrivs. I vår enkätundersökning 2010 kunde vi se tre standardtyper; A, B och C:

Frivilligcentral A är en mindre verksamhet som ägnar sig åt gruppverksamheter och individstöd – ungefär som en väntjänst. Deras verksamheter är ofta fokuserade på verksamhetsområde välfärd och samhälle.

Frivilligcentral B är en lite större verksamhet som lägger vikt vid att de hjälper människor rätt – ibland genom regelrätt förmedling och ibland genom att öppna dörrar och ge information. Typ B driver ofta en stor egen verksamhet som kan ligga inom välfärd, demokrati, ekonomi och samhälle.

Frivilligcentral C är en stor verksamhet som lägger fokus på gruppverksamheter och individstöd till äldre. Typ C är främst inriktade på verksamhetsområden inom välfärd och samhälle, och många av dessa beskriver sig som volontärförmedlingar

Mängden människor som nås och involveras varierar stort mellan de olika sorterna, men i genomsnitt når och involverar frivilligcentralerna 310 individer varje månad. I en enkätundersökning 2009 fick vi veta att det i knappt hälften av Sverige finns 558 verksamheter som anser sig höra hemma inom begreppet. De siffrorna innebär att svenska frivilligcentraler involverar ca 170 000 människor varje månad.

Kommunalt fokus

Frivilligcentralerna har allt sedan början legat i skärningsfältet mellan föreningsliv och kommuner. Grundtanken var att frivilligcentraler skulle ha relationer med alla sektorer – stat, privat sektor och

föreningsliv – och att de skulle vara öppna och inkluderande, ta sin grundläggande kultur ifrån frivilligorganisationerna och få sin finansiering ifrån kommunerna.

Det kommunala intresset för frivilligcentraler har ökat över tid, och detta har både inneburit både möjligheter och svårigheter. Två grundläggande problem har handlat om hur kommunerna finansierar verksamheterna och hur de mäter resultat.

- * Kommunal stuprörsfinansiering innebär ett stort hinder för utvecklingen. Ofta kommer frivilligcentralernas grundfinansiering från socialförvaltning eller äldreomsorg och det begränsar frivilligcentralernas möjlighet att arbeta gränsöverskridande och generationsövergripande. Kommunens intresse av att målstyra medel riskerar att göra frivilligcentralens målgrupp allt för smal, vilket förändrar den grundläggande identiteten hos frivilligcentralerna. Därmed riskerar frivilligcentralen att bli uteslutande och stängd istället för inkluderande och öppen.
- * Kommunerna vill naturligtvis se resultat av verksamheterna och de vill då gärna mäta insatstimmar man får ut – dvs. man mäter den tid som t.ex. en äldre person fått stöd från en frivillig. Att mäta på det sättet innebär att det är lätt att koppla insatsen till besparing – för den tid som den frivillige är på plats innebär en besparing för den kommunala hemtjänsten. Frivilligcentralerna vill istället mäta i frivilligtimmar – där man räknar tiden som den frivillige lägger ned såväl som den tid som den äldre personen lägger ned. I grunden handlar detta om att frivilligcentralerna betonar att alla har något att ge, och att allt frivilligt som görs leder till en långsiktigt bättre folkhälsa.

Relationen mellan frivilligcentral och kommun varierar naturligtvis från plats till plats, men är i hög grad beroende av personliga relationer mellan centralen och lokala politiker och tjänstemän. Ofta innebär det att kommunerna inte utformar någon strategi för verksamheterna, inte sätter långsiktiga ramar eller ger tydliga förutsättningar. Det begränsar möjligheten till utveckling av verksamheten, samordnarens frihet att styra verksamheten efter lokala behov, och medborgarnas syn på frivilligcentralen. Istället för att frivilligcentralen ses som en väsentlig lokal aktör så uppfattas de ofta som en del av den offentliga sektorn dit kommunen vill rekrytera gratis extra händer för att täcka över brister i den offentliga välfärden, i konkurrens med det lokala föreningslivet. Det utgör ett mycket stort hot mot frivilligcentralernas långsiktiga möjlighet till utveckling och överlevnad.

På många håll är frivilligcentralernas koppling till kommunerna i grunden praktiskt motiverad – en nära kontakt med kommunen har gjort att man inte själv behöver sköta alla arbetsgivaruppgifter, teckna telefonabonnemang, sköta teknik och hemsidor, hantera ekonomi och kommunala bidrag etc. Men det praktiska valet av en nära koppling till kommunen riskerar att bli ett ideologiskt val när frivilligcentralerna inte längre uppfattas som delar av civilsamhället utan som en förlängd arm av den offentliga sektorn.

Att kommunen blir den centrala samarbetsaktören, eller oftare den enda ägaren som styr verksamheten, innebär också försämrade möjligheter till utveckling på ett annat plan. Frivilligt arbete är inte lagstadgat för kommuner och därmed inte centralt för den kommunala verksamheten. Det resulterar ofta i att kommunerna inte förstår eller prioriterar samordnarrollen. Att anställa en frivilligsamordnare som saknar insikt i vad frivilligt socialt arbete är, och vilken kultur och vilket språk som präglar

föreningsliv och frivilligorganisationer innebär att frivilligcentralens förutsättningar att utvecklas över tid begränsas. Många kommuner uppfattar istället samordnaren som en rent administrativ funktion vars roll det är att hålla lokalerna öppna, istället för att långsiktigt utveckla verksamheten. Med den grundinställningen är det förstäligt att en hel del kommuner diskuterar möjligheten att rekrytera frivilligsamordnare inom ramen för arbetsmarknadsåtgärder (FAS3) fungera som frivilligsamordnare. Problemet är inte de enskilda individerna, utan att man från kommunalt håll inte förstår samordnarrollen, och vilken kompetens som behövs för att verksamheterna ska kunna utvecklas. Detta problem syns också i att kommuner gärna fördelar rader av uppdrag på frivilligsamordnarna, utan att de vare sig får förutsättningar eller ekonomiska resurser visar på ytterligare sidor av problemet. Ur projektets synvinkel har vi observerat att bristande kompetens, bristande stöd och bristande ekonomiska ramar har lett till frivilligcentraler har fått problem med gränsdragningsfrågor, utbrändhet och samordnare, kortsiktiga förutsättningar och bristfälliga kontakter med föreningslivet.

Önskvärt framtida stöd

Under vintern 2010 genomförde projektet en enkätundersökning inför frivilligcentralernas beslutskonferens. I enkäten ställde vi frågor om vilken typ av framtida stöd som frivilligcentralerna upplever som viktigt, och vad de i framtiden anser att de behöver. Några svårigheter med tolkning finns i enkäten, genom att man lokalt inte alltid ser kopplingen mellan olika saker. Ett exempel är att man markerar att man gärna vill ha kompetensutveckling, men att metodinsamling och spridning av metoder inte får lika högt betyg. Svaren på enkäten ger ändå en tydlig signal om vilken typ av

nationellt stöd som frivilligcentralerna lokalt vill ha, och var de själva anser att behoven är störst. Svaren utgör därmed en framtida verksamhetsplan för ett sådant stöd.

Mötesplatser och kompetensutveckling (regionala konferenser, kompetensutveckling, utbildningsmaterial, rikskonferens och föreläsningar)	32 %
Information (infospridning, nyhetsbrev, hemsida, påverkansarbete, kontaktregister, debattartiklar)	29 %
Dokumentation och metod (dokumentation av erfarenheter, metodinsamling, metodutveckling, kartläggning)	15 %
Relationsbygge (nätverksarbete, studiebesök)	11 %
Förutsättningar (utbildning av kommunala politiker, chefer och tjänstemän)	8 %
Kontaktperson och rådgivning (rådgivning, telefonkonsultation, personlig konsultation)	5 %

Slutsats

Frivilligcentralerna i Sverige är viktiga lokala krafter med stora möjligheter. Hos dem samlas människor som vill göra saker, som vill bistå andra och därmed bidra till ett skapa bärande relationer mellan människor i ett lokalt sammanhang. Det är också tydligt att frivilligcentralerna har en stor potential och kan bidra till att utveckla såväl frivilligorganisationer, gemensam välfärd, kommuners samverkan såväl som människor och samhälle.

Lika tydligt är det dock att det finns en officiell bild av vad frivilligcentraler är och kan vara, som faktiskt ofta inte stämmer överens med verkligheten. Det finns frivilligcentraler som motsvarar idéerna och möjligheterna med idén men på grund av allt hårdare styrning är få. Majoriteten av frivilligcentraler är och arbetar istället med andra saker – och då främst med äldres behov. Frivilligcentraler har på många håll i landet blivit äldrecenter snarare än de lokala utvecklingsarenor de är tänkta att vara. En frivilligcentral som stödjer medborgarnas egna initiativ och uppmärksammar och möjliggör frivillighet i gränslandet mellan offentlig verksamhet och föreningsliv är för många

målbilden och den goda idén. Men dessa ersätts allt oftare av frivilligcentraler som blir lokala caféer, mötesplatser, dagcentraler och cirkelverksamheter för äldre, anhöriga och funktionshindrade. Och eftersom verksamheterna drivs med hjälp av frivilliga, och begreppet frivilligcentral är otydligt – så kallas de frivilligcentraler.

När frivilligcentralerna kom till Sverige så var idén politiskt känslig därför att den lyfte fram att all vår gemensamma välfärd inte ges av offentlig sektor. Då var den stora frågan om det verkligen var okej att välfärd levererades av andra än offentligt anställd personal? I dagens Sverige är den frågan inte lika kontroversiell som tidigare. Istället är det politiskt känsliga den praktik som frivilligcentralerna står för – den centrala frågan är vad görs och vad görs inte av frivilliga? Gränsdragningsfrågor – dvs. vad är en rättighet som vi gemensamt betalar skatt för och vad är ett mänskligt värde som kan levereras av andra aktörer än anställd personal – blir allt viktigare.

Utmaningar

Om frivilligcentralerna ska kunna vara del av den framtida utvecklingen, bidra med sina kunskaper och erfarenheter, så krävs det vissa saker:

- * Frivilligcentralerna behöver få ett långsiktigt nationellt stöd så att de blir synligare i en nationell kontext. Frivilligcentralerna och deras samordnare behöver ha nationella möjligheter att utveckla sin praktiska såväl som sin policykompetens kring västenliga frågorna gemensamt, vilket förutsätter långsiktiga ekonomiska förutsättningar.

- * Frivilligcentralerna behöver ha möjlighet att styra sin egen verksamhet, att vara egna juridiska personer med långsiktiga förutsättningar som styrs av de medverkande människorna snarare än eventuella kommunala behov.
- * Frivilligcentralerna behöver ges en lokal struktur som kan stödja utvecklingen. Här handlar det om kommunala policys och lokala överenskommelser. Om frivilligcentralerna ska kunna nå sin potential så behöver de vara lokala nyckelaktörer, som inte bara är intressanta för några tjänstemän eller politiker utan en gemensam angelägenhet för föreningsliv och kommunal verksamhet.
- * Frivilligcentralerna behöver också ges möjlighet att kunna tänka och fungera brett - över generationer, verksamheter, organisationsformer etc. – så att de kan prioritera såväl sin funktion som mötesplatser som rekrytering och förmedling av frivilliga. Utan det kommer frivilligcentralerna bara att vara en förening bland alla andra, som dessutom ofta upplevs som konkurrenter för föreningslivet.

Beslutskonferens i mars

Ett första steg för att åstadkomma detta är att frivilligcentralerna förmår reflektera över sig själva som grupp och se likheter mellan de olika lokala aktörerna, och att även andra aktörer deltar i den reflektionen. Att gemensamt fundera över och hitta avgränsningar och tydliggöranden om både vad frivilligcentralerna gör, och varför de gör detta är helt centralt. Just för att nå detta steg har Forum för frivilligt socialt arbete och Stiftelsen Cesam inbjudit frivilligcentraler från hela Sverige till en gemensam beslutskonferens den 28 mars 2011. Vid beslutskonferensen är förhoppningen att frivilligcentralerna gemensamt bestämmer sig för vad de vill stå för som grupp, vilket stöd de behöver i framtiden och om de behöver bilda en nationell organisation för att uppnå detta.

Detta är en kortrapport från projektet. En komplett rapport har lämnats in till Socialstyrelsen och till regeringen och innehåller även en detaljerad beskrivning av det konkreta arbete som genomförts under åren för kanslifunktion, rådgivningsfunktion och utbildningsfunktion.

Vi som arbetat i projektet vill gärna ta tillfället i akt att tacka Socialdepartementet för förtroendet vi fick i att genomföra projektet, och förmedla att vi har lärt oss mycket under dess genomförande!

Projektgruppen i Stödstrukturer för frivilligcentraler

Hans Andersson, Per Hector, Signe Isaksson, Göran Pettersson och Heidi Sandberg